

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 8-9-х КЛАСІВ ДО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Суттєві зміни соціально-економічної політики в Україні, розвиток форм власності, альтернативних державній, формування ринку праці, залучення широких верств населення до підприємницької діяльності вимагають від педагогічної науки і практики відповідних розробок для підготовки підростаючого покоління до самостійної трудової діяльності в нових умовах, зокрема в сучасному сільськогосподарському виробництві.

Практика свідчить, що випускники сільських шкіл вже зараз почали відчувати характерні особливості ринкової економіки (конкуренція, кон'юнктура ринку праці, необхідність ризику та прийняття самостійних рішень, відповідальність за них і т.д.). Отже, сільська школа повинна поряд із загальноосвітньою підготовкою забезпечити моральну, психологічну та практичну готовність до підприємницької діяльності, зокрема фермерської.

Перші кроки на шляху розвитку фермерства в Україні показали, що без наукової обгрунтованої програми, ґрунтовного вивчення власного і міжнародного досвіду, цілеспрямованої виховної роботи серед селян досягнення реальних успіхів у цій справі не лише є сумнівним – ці недоліки швидше дискредитують роботу, що проводиться в окремих регіонах.

Що ж заважає утвердженню фермерства як однієї із потенційно важливих форм ведення господарства? Які заходи необхідні для створення відповідних умов розвитку їх діяльності? Ці запитання є визначальними для вирішення проблеми на організаційно-технічному, соціально-економічному, виховному, правовому та інших рівнях. При цьому варто також враховувати і той факт, що історико-політичні та соціально-економічні передумови виникнення фермерства в Україні значно відрізняються від тих, які існували в США, Канаді та Західно-Європейських країнах. Це свідчить про гостру потребу в підготовці учнів фермерського господарства, а отже і в розробці відповідного змісту та обґрунтуванні педагогічних засобів його реалізації в сучасних навчальних закладах.

Як свідчать психологічні дослідження, особливості роботи сучасного підприємця (фермера) вимагають від людини наявності цілого ряду якостей, із якими можна досягнути значних успіхів у професійній діяльності. Найбільш важливими серед них є ініціативність, активність, почуття відповідальності, організаторські та комунікативні здібності, уміння ризикувати і бути рішучим. Підприємливість є інтегральною якістю особистості в плані підготовки спеціаліста, а тому цілий ряд якостей варто формувати і розвивати ще в умовах школи, перш за все сільської школи, учні якої мають змогу для виконання багатьох практичних робіт, що є основою в роботі фермера. Однак ця основа вимагає надбудови, яку потрібно формувати в учнях з боку педагогічного колективу.

У практиці трудового профільного навчання учнів 8-9-их класів сільських шкіл у багатьох областях України реалізуються програми «Основи фермерської діяльності» (див.: Програми середньої загальноосвітньої школи. Трудове навчання. — К.: Освіта, 1993). Ці програми перевидані в 1998 році. Зміст програм розроблявся згідно з логікою відповідної практичної діяльності, виходячи з того, що повноцінне уявлення про дану складну систему техніко-технологічних, економічних і соціальних процесів можна одержати через її аналіз в історичному, предметному та функціональному напрямках. Це дозволяє всебічно оцінити зміст кожного елемента виробництва, його призначення і характер взаємодії з іншими елементами,

що в свою чергу сприяє формуванню в учнів розуміння економіки як динамічної структури, яка вимагає постійного вдосконалення управлінських концепцій, форм підприємництва і відносин власності.

Відбір навчального матеріалу для навчання учнів фермерської діяльності здійснювався на основі вимог про універсальну природу політехнічних знань та умінь, про необхідність розкриття взаємозв'язку між техніко-технологічними, економічними та управлінськими процесами на виробництві, про доцільність і доступність засвоєння навчальної інформації з врахуванням можливості переносу знань та умінь, використання міжпредметних зв'язків.

Важливим фактором, що вплинув на розробку змісту програм, були кваліфікаційні вимоги до спеціалістів сучасного сільськогосподарського виробництва, а також результати анкетування молодих фермерів, які відзначили цілий ряд труднощів у своїй роботі і необхідні для успішного господарювання якості, знання та уміння.

Виходячи з того, що основною метою профільного трудового навчання в умовах сільської школи є допомога дев'ятикласникам у професійному самовизначенні, значна увага при розробці змісту навчально-трудової діяльності зверталась на профорієнтаційну роботу. Для цього в експериментальних класах ми ввели додатково курс «Основи вибору професії», який вивчався як факультатив у 9-му класі. Забезпечення наступності його змісту зі змістом розроблених програм трудового навчання дало змогу на інтегрованій основі сформувати у школярів здатність до співставлення своїх можливостей із вимогами тих професій, якими необхідно оволодіти для успішного фермерського господарства, а одержані знання перевірити в практичній діяльності шляхом професійних проб у визначеній сфері виробництва з елементами підприємницької діяльності.

Проведені нами констатуючі зрізи показали, що учні мають низький рівень як загальних, так і спеціальних економічних знань, мало знайомі з економічною стороною професійної діяльності у сільському господарстві. Недостатньо знаючи ази економіки, сільські учні стають безпорадними у конкретних життєвих ситуаціях економічного характеру. Це визначило три сторони експериментальної роботи у сільських школах. На першому етапі формувались економічні знання у процесі теоретичної підготовки учнів за вказаними вище програмами. При цьому в учнів формувались основні економічні поняття, категорії, вони знайомились з організацією виробництва у рослинництві й тваринництві, основними складовими маркетингу та менеджменту, фінансово-кредитних операцій засобами стимулювання праці і т.д. На другому етапі – в ході виконання практичних завдань – учні оволодівали рядом умінь. Для цього проводились тематичні бесіди і дискусії, ділові ігри, бізнес-семінари та конкурси, виконувались практичні завдання економічного змісту, що мають відношення до фермерської діяльності.

На третьому етапі – у процесі продуктивної праці, як у процесі практичних занять, так і літньої виробничої практики – учня здійснювали професійні кроки, виконуючи різні трудові функції. При цьому сільськогосподарські роботи поєднувались з елементами підприємницької діяльності (маркетингові дослідження, економічні розрахунки рентабельності, продуктивності праці, заробітної плати й податків і т.п.). Після завершення навчального року дев'ятикласники могли проводити елементарні економічні розрахунки на прикладі діяльності сільськогосподарського кооперативу, невеликого фермерського господарства.

В ході дослідження ми визначили, що ефективність підготовки учнів 8-9-их класів до фермерського господарства в процесі трудового професійного навчання залежить від ряду організаційно-педагогічних умов:

- наближення навчально-трудової діяльності до реальних умов;
- забезпечення учнів робочими місцями з конкретними об'єктами та видами виробничо-економічної діяльності (обов'язкова участь у цілорічному циклі технологічного процесу вирощування, переробки, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції);
- створення можливостей для ознайомлення із змістом і особливостями роботи різних спеціалістів сільськогосподарського виробництва, з функціями фермера;

- здійснення економічного виховання учнів у взаємозв'язку з їх конкретною навчально-трудовою діяльністю;
- забезпечення міжпредметних зв'язків трудової підготовки з фізики, хімії, біології та математики, що сприяє поглибленню інтересів до навчання та усвідомлення інтелектуальної спрямованості фермерського господарювання.

Після завершення першого етапу експерименту, проводячи опитування учнів щодо доцільності їх навчання за програмами «Основи фермерського господарювання» на рівні допрофесійної трудової підготовки, ми одержали позитивні результати. Так, 54 % учнів вважають, що така підготовка необхідна для учнів сільських шкіл, 71 % опитаних розглядає профільну трудову підготовку за визначеними програмами як можливість одержати знання й уміння, що знадобляться у майбутній самостійній трудовій діяльності, а 38 % учнів вважає, що в процесі навчально-трудової діяльності ознайомились з основами своєї майбутньої професії.

Важливу роль у своєму дослідженні ми надавали мотивації вибору професій необхідних для фермерського господарювання як складової професійної спрямованості, що визначається провідними і другорядними мотивами, які значною чи незначною мірою пов'язані з відповідною діяльністю, яку вибирає на перспективу той чи інший учень. При цьому ми використали методику незакінчених речень та методику, розроблену Є.Павлютенковим. При роботі за даними методиками учні аранжували набір мотивів діяльності та вибору майбутньої професії залежно від значущості даних мотивів для кожного опитаного. Одержані мотиваційні ієрархії порівнювались з еталонною, яка була сформована на основі аналізу ряду психолого-педагогічних та соціологічних досліджень. При цьому провідними мотивами визначались ті, які пов'язані із змістом праці, що свідчить про усвідомлене ставлення учнів до відповідного виду діяльності і розуміння її сутності. Ми визначили три рівні визначеності мотивів. Високий рівень — це коли провідні мотиви визначені чітко в методиці незакінчених речень з відповідно поставленими ранговими місцями за другою методикою. Середній рівень визначався, коли провідні мотиви визначені незначною мірою і рангові місця не є високими. Про низький рівень мотивації свідчили низькі рангові місця і невизначеність провідних мотивів.

Результати проведених за згаданими методиками зрізів свідчать, що високий рівень в експериментальних групах мали 39% учнів, середній – 43% і низький – 18%. У контрольних групах відповідно було — 21%, 31% і 48%. Одержані дані свідчать про суттєвий вплив здійснюваної в експериментальних групах організації навчально-трудової діяльності учнів.